

FRA GRUNDTVIG-LITERATUREN

Bemærkninger til nogle nyere sprog- og litteraturvidenskabelige Afhandlinger om N. F. S. Grundtvig.

Helge Toldberg: Grundtvig som filolog (Teologiske Studier nr. 8 II. afd. G. E. C. Gad, København 1946). — Dateringskriterier for Grundtvig-haandskrifter (Nord. tidskrift f. bok- og biblioteks-väsen, 1946, s. 107 ff.). — Oplevelsens betydning i Grundtvigs poesi (Orbis litterarum III, 1945, s. 59 ff.). — Stadier i Grundtvigs forfatterskab (Acta philologica Scandinavica XIX, 1947, s. 143 ff.).

Emil Frederiksen: Den unge Grundtvig og andre Essays (Schønbergske, København 1948).

Henning Heirup: Menneske først — En Grundtvig-Holberg Studie (Vartovbogen I, 1947, s. 124 ff.).

I Aaret 1942 modtog cand. mag. *Helge Toldberg* Københavns Universitets Guldmedalje for Besvarelsen af den af Universitetet stillede Prisopgave: „Grundtvigs Ordforraad i Forfatterskabet (indtil 1824)“. Det var i sig selv en Begivenhed, at der var blevet udskrevet en filologisk Prisopgave om N. F. S. Grundtvig, og der gik hurtigt Ry af Toldbergs Besvarelse, som alene ved sit Omfang, næsten 700 Sider, var egnet til at vække særskilt Opmærksomhed. I de følgende Aar forhandles der om en Udgivelse af Afhandlingen, men Forhold, der skyldtes Krigen, forhindrede denne Plans Gennemførelse. Imidlertid er det lykkedes Toldberg at faa væsentlige Dele af Værket (delvis i ændret Skikkelse) publiceret i en Række Særafhandlinger, der er af betydelig Interesse for enhver, som beskæftiger sig med Grundtvigs Forfatterskab. Det maa derfor siges at være velbegrunder, naar Redaktionen af Grundtvig-Studier har ønsket de paagældende Afhandlinger omtalt og bedømt i indeværende Aars Litteraturoversigt, uagtet der er hængaaet 2—3 Aar siden deres Fremkomst.

For ret at forstaa Værdien af Toldbergs store Undersøgelser, maa man gøre sig klart, at han har givet sig i Kast med den Kæmpeopgave at gøre sig fuldt fortrolig med Grundtvigs vældige, utrykte Forfatterskab, der nu for største Delen opbevares i Grundtvig-Arkivet paa Det kgl. Bibliotek i København. Andre har fra Tid til anden benyttet Papirerne til deres Undersøgelser, og saavel Svend Grundtvig som Fr. Rønning og Holger Begtrup har fremdraget værdifulde Dele af Arkivet og bragt dem til Offentliggørelse. Men endnu er Hovedparten af Materialet ikke blot uddgivet, men ogsaa udforsket. Talrige Problemer vedrørende Papirerne venter endnu paa at blive løst. Man kan derfor ikke noksom beundre den Uforfærdethed, hvormed Toldberg gik til Værks, da han udarbejdede sin Prisopgave, hvortil Arbejdstiden som bekendt er begrænset til ca. eet Aar. Ene Mand søgte han at klare en Række af de Grundproblemer, som det næsten

uoverskuelige (og ofte helt kaotiske) Arkivmateriale frembyder. Et af de vigtigste og vanskeligste Spørgsmaal vedrører *Dateringen* af Papirerne. Kun de allerfærreste af de mange spredte Optegnelser er daterede fra Grundtvigs Haand, og det er visselig ikke uden Betydning at have nøje Rede paa disse Optegnelser Tilblivelsesforhold, dersom man med Fordel skal kunne inddrage dem i Forskningen. Paa dette meget centrale Punkt har Toldberg givet Grundtvig-Forskeren en Førstehjælp, som han nok skal vide at drage Nytte af. T.s Undersøgelser af „Dateringskriterier for Grundtvighaandskrifter“ (Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, 1946), der er en betydelig udvidet Gengivelse af Undersøgelser fra Prisopgaven, fremdrager en Række ydre Kendetegn (Papirsorter, Vandmærker, Skriftejendommeligheder etc.), der kan være til Hjælp ved Datering og Placering af væsentlige Dele af Grundtvig-Arkivet. Den, der har arbejdet med Papirerne og søgt at anvende de af H. T. opstillede Kriterier vil dog nu og da have bemærket Smaafejl og Mangler ved dem. Anderledes kunde det vel heller ikke være.*)

Den fulde Hjælp til en Datering af Grundtvigs Papirer vil kræve en indgaaende komparativ Undersøgelse af det samlede Materiale og en aldrig svigtende Fortrolighed med hele det trykte Forfatterskab samt en nøjagtig og omfattende Registrering af *hele* Materialet. En saadan Undersøgelse er nu i Gang, vel at mærke som et team-work, der beskæftiger fem—sex Grundtvig-Forskere (deriblandt naturligvis ogsaa H. T.), og som rimeligvis vil kræve baade Aar og Dag. Men indtil Resultaterne heraf foreligger, vil Toldbergs Afhandling — anvendt med Skønsomhed — kunne yde en ikke ubetydelig Hjælp til Forskningen.

Ved sine Undersøgelser af Grundtvigs Sprog og Stil maatte T. i det hele taget bygde saa nogenlunde fra Bunden af. Tydeligt kommer det frem i Bogen „Grundtvig som filolog“ (Gad 1946), som er et centralt Arbejde, „en tværgaaende undersøgelse af Grundtvigs filologiske arbejdsform med sammenkædning af hans sprogiagttagelser og dissers realisation i oversættelser og originale værker —“.

*) Et enkelt Eksempel skal anføres. Toldberg gør (p. 112) med Rette opmærksom paa, at man har et Holdepunkt af væsentlig Værdi i Vandmærkeforandringen i Overensstemmelse med kgl. Forordn. af ²/₆ 1810, „hvor Gr.s hovedleverandør Ørholm (og Nymølle) i st. f. det hidtidige med kongenavnetræk og fuldt fabriksnavn faar tildelt „Ø & N“, saaledes at ethvert af Bogstaverne staaer midt paa det halve Ark, og Forbindelsestegnet midt paa Arket“. Toldberg giver acceptable Grunde for den Antagelse, at Gr. er begyndt at bruge Papir med Ø & N-Mærket o. November 1811. Er denne These rigtig, maa man imidlertid vrage en anden af T.s Theser, nemlig Formodningen om, at et Oktavark i fasc. 386 (Bl. 146 ff.) er fra December 1810 (anf. Afhdl. p. 116). Lægget bærer Gr.s Paaskrift: I. J. N. (I Jesu Navn) og er iflg. Toldberg sandsynligvis „en del af det ældste „I. J. N.“ ms“. Toldberg maa dog have overset, at det paagældende Ms er mærket med „Ø & N“, saaledes at det iflg. hans egen These Nr. 1 ikke kan være ældre end fra Efteraaret 1811. Sandheden er, at Dateringen af I. J. N. er forkert. Oktavarket fra fasc. 386 er ikke, som af Sv. Grundtvig formodet, et vraget Udkast til Efterord til „Nytaarsnat“. Dets Indhold peger endog helt frem mod „Kvædlinger“ (1815).

Forf. har haft faa eller ingen Forarbejder at støtte sig til, og det mærkes unægtelig som en Tyngde ved Afhandlingen. Grundtvigs Virksomhed som Filolog var saa omfattende, at de enkelte Sider af denne hans Gerning kræver en Række Detailundersøgelser, inden den samlet Fremstilling kan gives. Toldberg har tilmed gjort sig Opgaven end vanskeligere ved som Udgangspunkt for hele Værket at indføje et helt nyt Kapitel om „Psykologisk bestemte træk i Grundtvigs sprog“. Han fremhæver heri — ligesom i Afhandlingen „Oplevelsens betydning i Grundtvigs poesi“, (Orbis litterarum 1945) — det auditive og visuelle Moments Indflydelse paa Grundtvigs Forhold til Sproget. Man vil næppe kunne laste den Læser, der har svært ved at lade sig overbevise om Resultaternes Paalidelighed. Hvad Forf. fastslaaer som Produkter af Lydassociativ kan i mange Tilfælde fuldt saa vel kaldes Virkninger af visuel Association — og omvendt. Det er i Virkeligheden temmelig formaalløst at søge at skelne paa dette Punkt. Det særegne for Grundtvig er formentlig hans kraftige Associativitet. Det er den, der præger hans Psyke og derigennem hele hans litterære Virksomhed. Hvor kraftig den gør sig gældende i hans Egenskab af Filolog, kan det naturligvis være interessant at søge at udforske. Men kun en Komparation med andre Sprogdyrkere (især bl. Grundtvigs Samtidige) vil gøre det muligt at finde frem til de psykologiske Træk, der særpræger Grundtvig i hans Arbejde som Filolog.

Man føler med Behag den faste Grund under Fødderne ved Overgang til Bogens Kap. 2, der omhandler Gr.s Læsning med Henblik paa hans filologiske Virksomhed. Det er her lykkedes Forf. paa Grundlag af Gr.s egne Optegnelser (de fleste endnu utrykte), hans Boghandlerregninger, Auktionsregnskaber, og sidst, men ikke mindst det store Katalog over Gr.s Bogsamling (som Sønnen Johan i 1839 udarbejdede, og som blev ført à jour til 1847) samt Fortegnelsen over den af N. F. S. Grundtvig efterlode Bogsamling — at fastslaa, hvilke Bøger Gr. har ejet — og sandsynligvis ogsaa tilegnet sig. Denne Undersøgelse er sikkert af blivende Værdi. Den vil kunne suppleres paa Grundlag af Digterens Værker og Papirer, men den fastslaaer med al Tydelighed, at der var en nøje Sammenhæng mellem Gr.s Læsning og hans filologiske Indsats.

Det følgende Kapitel (3) omhandler *Gr.s Sprogkunderskaber, Sprogstudier og Sprogoptegnelser*. Dets bedste Dele skildrer Gr.s Forhold til danske Dialekter og til Sprogrensningen. I sin puristiske Stræben er Gr. Fichtes Elev snarere end Eilschow's, hvor stærkt Gr. end er bundet til det 18. Aarhundrede. Helt romantisk i sit Ophav er Gr.s Interesse for Ordenes Betydningsforhold, medens Interessen for Etymologiseringer peger mod det foregaaende Sekel (Ihre).

I 4. Kapitel behandles *Grundtvigs Forhold til Ordsprogene*. Toldberg fremdrager her det vældige Manuscriptmateriale (Forarbejder m.m.) og fastslaaer, at det grundtvigske Ordsprog i sit Princip er mundtligt. Det har sit Udspring i Udby, men er suppleret kraftigt op i Thyregod og siden paa Langeland. Dog har litterære Studier, navnlig af Syv og Laale, influeret paa Gr.s Ordsprogsforraad.

Ved Fremdragningen af sine Eksempler under Gennemgangen af det omfattende Materiale tager Toldberg særligt Hensyn til Ordsprog, som kendes fra Gr.s Salmer og de store Oversættelsesværker m. m. Alligevel savner man i dette Kapitel et Indblik i, hvad Ordsprogene har betydet for Gr.s Digtning. Savnet paa Forarbejder paa dette Omraade er meget føleligt. Emnet er saa omfattende

og betydningsfuldt, at det kræver en særlig Monografi. Det samme gælder det centrale Spørgsmaal om *Grundtvig som Oversætter*. I Toldbergs Behandling af Problemet bliver der kun Plads til $\frac{1}{2}$ Sides Omtale af Gr.s Oversættelsesvirksomhed i hans „æstetiske Periode“ (1807—10) med et Citat fra Oversættelsen af Schillers „Braut von Messina“. Men netop her i denne Periode, hvor det var Gr.s Program „tro at giengive Originalens Ideer og saalidet som muligt erindre Læseren om, at han havde en Oversættelse for sig —“ har Gr.s Oversættelsesarbejde særlig Interesse. Her ser man hans Magt over Sproget og den poetiske Stil, som den udfoldede sig, inden Sammenbruddet i 1810 tvang ham til at stille sit Skjaldskab i en højere Sags Tjeneste. Man kunde i høj Grad ønske sig en bred Fremstilling, der bl. a. ogsaa medtog de utrykte Scener fra hans Oversættelse af Zacharias Werners „Martin Luther oder die Weihe der Kraft“ (fasc. 386, Bl. 199—205).

I Afsnittet „Oversættelser fra latin bortset fra Saxo“ (p. 94) hedder det: „Fra latin findes før Saxo kun een oversættelse af betydning, Ansgars Levnetsløb ved Rimbort (fasc. 236). Den er foretaget 18.—30. nov. 1814 . . . men for-talen er lidt yngre. Den er aldrig trykt, men er flittigt benyttet til afhandlingen Ansgars Eftermæle (DV. III 101 ff.)“.

Imidlertid turde det være et Spørgsmaal, om den utrykte Oversættelse af Ansgars Levnet er Gr.s eneste endsige første Oversættelse fra Latin, der kan siges at være af Betydning. Den kommende systematiske Undersøgelse af Gr.-Arkivet vil formentlig ogsaa her bringe ukendte Ting for Dagen. Det maa i denne Forbindelse være tilladt at henlede Opmærksomheden paa et Ms i fasc. 386, som hidtil synes at have været upaaagtet af Forskerne (Bl. 169—172). Det omfatter to Kvartløg blaalig Ørholm-Papir (Vandmærke: Ø & N). Sidste Side er ubeskreven. Det indledes med Gr.s kendte Formular I. J. N. — En Blyantsnotits (Sv. Grundtvigs?) daterer det til 1810 og tilføjer: (Sindssygdomsstid). En anden korrigerer: „nej senere“.

Efter ydre Kriterier lader Ms sig med Sikkerhed datere til Tiden 1811—14. Teksten er en Oversættelse af 14 Strofer af Klagesangen over Danmarks Ulykke, Sommeren 1329 (Se Gertz: Script. Min. I p. 480 ff.). Ms indledes med en Overs. af Digtets Strofe 16, der begynder med Linierne:

Du er slagen, du er blevet
Nu til Spot i allen Stad,
Ak, hvor blev du sønderrevet,
Hjerterne de skildtes ad — —

Formentlig har den, der først har henført Digtet til Sindssygdommen, ikke læst stort mere af Ms end de første Linier og troet, at det indledende „Du“ er Forfatterens Tiltale til sig selv — og ikke den gamle Middelalderdigters Anraabelse af sit nødstedte Fædreland. Han havde dog blot behøvet at se paa Ms.s anden Strofe:

Suk og græd i Sørgflore
Jammerfulde Daneland —

for at finde Digtets Begyndelse og den rette Betydning af Apostrofen.

Digtet har Gr. rimeligvis kendt fra Hvitfelds Krønike, vel at mærke ikke fra Folioudgaven, som Gr. allerede som ung ejede et Eksemplar af (Toldb. Gr. som filolog p. 29 Fodn.) men fra Kvartudgaven (III p. 397—401), (hvis Tekst forøvrigt er bedre end Folioudgavens).

Rimeligvis er det Norges Adskillelse fra Danmark (Januar 1814), der har faaet Gr. til at oversætte Digtet. Den *Hjerternes Adskillelse*, der for ham var saa betydningsfuld og personlig smertelig, har maaske ved en Gennemlæsning af Hvitfeld faaet Gr. til at standse ved Digtets Strofe 16:

Jam es tacta & redacta,
In derisum omnium,
Nec non facta & distracta,
Per dissensum cordium . . .

og oversætte dem efter *sin* Opfattelse. Hjerternes Uoverensstemmelse eller Split-tethed bliver hos Gr. til en Hjerternes Skilsmisse, netop vel med Tanken paa Tabet af det elskede Norge. Her er nok Forklaringen paa, at Gr. indleder sin Fordanskning af Klagesangen med Str. 16. Derefter udpiller han de efter hans Mening mest karakteristiske Strofer, der tilsammen giver et godt Indtryk af det originale Digt (Str. 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 19, 20 og 21).

Har Gr.s Oversættelse Sammenhæng med Afstaaelsen af Norge, er Ms. næppe yngre end fra de første Maaneder af 1814, og vi har da her en tidligere Gr.-Oversættelse fra Latin end Ansgar-Fragmentet — og vel at mærke en Overs., der er af stor Interesse. Det maa være tilstrækkeligt at pege paa, at Overs. ikke blot vidner om Gr.s store Latinkundskaber, men ogsaa om en betydelig formel Omhu. Særlig interessant er det maaske, at Gr., der ikke er i Stand til at honorere Originalens gennemførte Brug af Indrim i Strofernes Linie 1 og 3, nu og da søger at erstatte dem med Allitteration, tydeligst i sin Overs. af Digtets Str. 6, hvis første fire Linier:

Jam non laudes, sed heu fraudes,
Regnant in te Dacia,
Sed nec gaudes, neq(ue) audes
Pugnare pro patria . . .

gengives som følger:

Dannemark! ei Roes men Rænker
Raade nu udi dit Bryst
Til at bryde Landets Lænker
Mangler Mod og fattes Lyst . . .

Det ser tilmed ud til, at Gr., da han var kommet i Gang med Bogstavrimet i denne Strofe, ikke har kunnet standse. Ogsaa andre Dele af Strofen faar Allitteration:

(L. 5) Lyst du har til Løgn og List
(L. 11) Af Vaande og Vee.

Overs. har en tydelig dansk Tone med et let Drag af Arkaisme og med visse meget folkelige Udtryksformer, der foregriber Stilen i Oversættelsesprøverne fra 1815. Klarest (og frækkest) i Overs. af Str. 12, hvor

Præsules sunt pugiles
Fragiles, instabiles

gengives ved:

Øvrigheder, Edderkopper
Braadne Kar og Springelopper —

Det turde være meget frit!

Et andet Ms. i Gr.-Arkivet giver os et lille Indblik i Udviklingen af *Gr.s Overs. af de historiske Sagaer*. Toldberg beklager (p. 107), at det ikke er muligt at efterprøve Gr.s Arbejde med Snorre i samme Grad, som man er i Stand til at følge Stadierne i Saxooversættelsen. Og det er ogsaa beklageligt nok. Men en interessant Parallel til Saxo-Materialet frembyder Gr.s Forarbejder til hans Fordanskning af Hovedparten af Knytlinga's store Midterstykke, Sagaen om Knud d. Hellige. Det interessanteste Kladdemateriale findes i fasc. 387, Bl. 66v—67v, som omfatter Dele af Knytlinga K. 54, hele Kap. 55 og de første Linier af Kap. 56. Overs., der forefindes paa et Kvartlæg, hvis første og næsten hele anden Side indeholder Strofeudkast til Digtet „Tyge Rothes Minde“ (som offentliggjordes foran i „Til Fædrelandet om dets Tarv og Fare“ (Juli 1813), stammer formentlig fra Vinteren 1812—13. Kladden holder sig strengt til den vestnordiske Tekst (formentlig Grams Udgave med latinsk Oversættelse af Jón Oláfsson fra Grunnavik).

En lille Prøve er ganske sigende. Den indeholder en Del af Benedikts Svar, da Knud tilbyder at gaa i Døden for at skaane sine Mænd:

Kn. (Gram) p. 112:
— hefi ek þat oc all-
gi heyrtr, at gudi liki betr
huglausir klækismenn en
hug-fullir dreingir, oc
hvatir: vilium ver mick-
lu helldr deya med
dreingskap med þer, en
lifa eptir þik med klæki-
skap, oc bad þann all-
gi med dugandi mönnum
teliaz, er nu ottadiz
nackvad, eda hræddiz,
bad nu hvern syna sik
med hreysti oc dreing-
skap, þviat ver eigum go-
dum höfðingia fylgd at
veita. Allir menn giördu
godan róm at mali hans,
oc eggjadi þa hverr an-
nan.

fasc. 387, Bl. 67:
— det haver jeg og aldrig
hørt at modløse *klækis-*
mænn skulde tækkes Gud
bedre end modige Sven-
de og *hvatir*, langt hel-
ler ville vi dø med dig
mandelig end efterleve
dig med *klækiskap* (og)
han bad dem aldrig tæl-
les blandt dygtige Mænd
som nu vilde frygte det
mindste eller ræddes,
men han bad hver te sig
med *hreysti* og Mand-
dom, thi, sagde han, god
Høvding have vi at føl-
ges med (at giøre Følge-
skab). Alle Mænd gjorde
god *rom* ved hans Tale
og æggede hinanden.

Danne-Virke I p. 287 f.
— naar har man vel hørt,
at Gud satte feige Usling-
ger over kiække og mo-
dige Svende! Nei langt
hellere mandelig gaee i
Døden med Dig end staae
med Skiændsel ved din
Grav og aldrig komme
den i Dannemænds Lag,
som her vilde frygte og
bæve. Vel an! lad os
kappes i Manddom og
Kiækhed og lad det kien-
des paa os, at som Her-
rerne ere, saa følge dem
Svende! Alle Mand fandt,
at det var som talt ud af
deres Hjerter og opmun-
trede hinanden.

Prøven er typisk for Forholdet mellem Teksterne. Det ses, hvorledes Gr. i 1812—13 stræber mod en nøjagtig Oversættelse af Sagaens Tekst med Bibeholdelse af visse syntaktiske Konstruktioner og beslægtede Gloser, ligesom han i denne Kladde overfører og cursiverer Gloser, han ikke kan finde et dækkende dansk Udtryk for. Kladden danner nærmest et Sidestykke til den Prøve paa Overs. fra Saxo's 6. Bog, (fra 1809), som Toldberg aftrykker p. 106, hvorimod Teksten i „Danne-Virke“-Overs. er fri i Valget af Ord og Sætningsformer og ganske virksomfuldt omskriver nogle af Sagaens Udtryk til Ordsprog eller folkelige, danske Metaforer. Den ligger i nogen Maade paa Linie med Prøven af Snorre fra 1815, hvad ikke kan undre. Dens Værdi er uomtvistelig. Rubows Dom over den (Saga og Pastiche p. 55) er afgjort for haard.

Overs. af Knudssagaen er ikke gjort med hastig Pen. Herom vidner Forarbejderne. (Foruden „Ur“-Fragmentet fra fasc. 387 er der bevaret et omfattende Kladdemateriale i fasc. 174, som dog ligger Formen i „Danne-Virke“ ret nær, og som rimeligvis er nogenlunde samtidig med denne). Man kan takket være disse Forarbejder konstatere, at Gr. ved sin Overs. af Knudssagaen er gaaet til Værks ganske som ved Saxoovers. Fremgangsmaaden er iøvrigt ikke ualmindelig ved Udarbejdelse af Grundtvigs Prosaværker i Tiden efter 1810. Blandt hans Papirer finder man ikke sjældent en „nøgttern“ Grundtekst, hvorpaa han senere har „sat Stil“. Det er saa vidt det kan ses af Toldbergs Redegørelse (p. 118 ff.) en beslægtet Fremgangsmaade, Gr. anvendte ved sit energiske Arbejde med Beowulff. Jeg kan derfor ikke rigtig være enig med Toldberg, naar han — foranlediget af en Gr.-Oversættelse i Fortalen til Bjowulf (1820) — skriver, at „han (Gr.) efterhaanden godt kunde oversætte filologisk“. Gr. har til Stadighed stræbt mod den fulde Forstaaelse af de Tekster, han vilde fordanske, og skulde nok have været Mand for at levere en for sin Tid acceptabel, filologisk Overs., om dette havde været hans litterære Maal. Kun ved Skjaldekvadene mødte han, som Toldberg smukt dokumenterer, Vanskeligheder, der oversteg hans Kræfter. Hans Maal var — som ogsaa Toldberg paapeger — et andet. Rubow har sagt det fyndigst, naar han udlægger Gr.s Ord „fordansket“ som: „indblæst dansk Aand, iklædt dansk Klædebon og indlemmet i den danske Nationallitteratur“. Derfor maa en Undersøgelse af Gr. som Filolog skelne skarpt mellem Forarbejderne og Slutresultatet. I de første røber Filologen sig med sine Fortrin og Brøst — i de sidste finder vi først og fremmest *Digteren*.

Et lidt for energisk Forsøg paa at inddele Grundtvigs Forfatterskab i Perioder gjorde Toldberg i Afhandlingen „Stadier i Grundtvigs forfatterskab“ (Acta philologica scandinavica XIX (1947), p. 143—178). Ogsaa denne Afhandling er en Frugt af Prisopgaven og lider under de samme Svagheder som Bogen om Grundtvig som Filolog. Den rummer en Mængde interessante — og knap saa interessante — Detailiagttagelser, men lader ofte den Læser i Stikken, der søger Syntesen. Og den vil sikkert hos adskillige Læsere rejse det Spørgsmaal, om den litterære og stilistiske Forskning af Grundtvig er langt nok fremme til, at den Opgave, som Toldberg her har sat sig, at periodedele det vældige Forfatterskab paa stilistisk Grundlag, overhovedet kan løses nu. Paul V. Rubow har i „Saga og Pastiche“ opstillet tre Stadier: 1) en Gruppe „nordiske Sagaer“ fra o. 1809 og med meget nært Forhold til norrøne Forlæg, 2) Roskilde-Saga (1814) med en

tydelig dansk Tone, præget af Gr.s Kendskab til gammeldanske Krøniker, og 3) Snorreoversættelsen med dens bevidste folkelige Præg. Men disse Stadier gælder, som ogsaa Toldberg gør opmærksom paa, en ganske speciel Side af Grundtvigs Produktion, og T. ser det derfor som sin Opgave at opstille en lignende Periodedeling for det samlede Forfatterskab. Resultatet bliver, at Gr. har gennemløbet fem Stadier, inden han, o. 1824, naaer frem til det, som T. kalder „Gr.s klassiske tone“. Det første Stadium er et Epigonstadium (til o. 1808), hvor Gr. under Paavirkning af det foregaaende Sekels Poeter, „ser det som sin opgave at honorere de enkelte genrers krav“, andet Stadium er det „oldnordiske“ (1808—Midten af 1810), tredje Stadium er et „dansk“ Stadium (fra Midten af 1810 til det kristelige Gennembrud Dec. 1810). Fjerde Periode er den bibelske (1810—1815) og femte, der strækker sig til 1824 (evt. kun til 1820!), er den bevidst folkelige.

T. tager dog et kraftigt Forbehold: „i enhver periode kan man finde træk, der stammer fra en af de foregaaende“. Sandheden er dog vist snarere, at det er en lidt betænkelig Sag at prøve paa at opstille alt for kraftigt afgrænsede Perioder for en saa levende og mangesidig Skribent som Grundtvig. Navnlig maa det synes at være betænkeligt at behandle hele hans Forfatterskab under eet. Langt frugtbare vilde en Række parallelle Undersøgelser af Stilen i de digteriske Arbejder, de historiske Værker, Prædikenerne, de filosofiske Arbejder og de folkelige Skrifter have været. Naar denne var tilendebragt, var der maaske Grundlag for en syntetisk Betragtning, der kunde vise, om der overhovedet var Korrelation mellem Stilen indenfor Forfatterskabets mange forskellige Omraader. Nogen Forbindelse er der naturligvis, men det skulde ikke undre, om der ogsaa vilde vise sig forbavsende Divergenser. En Undersøgelse af den poetiske Stil vilde muligvis give det interessante Resultat, at Gr. allerede i 1810—11 havde arbejdet sig frem til den Stil, der er karakteristisk for det bedste af den grundtvigske Lyrik. Toldberg er inde paa Tanken (p. 175), hvor han omtaler Stilen i det lyriske Indledningskapitel til „Et Blad af Jyllands Rimkrønike“ og finder Lighed med den Tone, som „havde prøvet at kæmpe sig frem (i den barnlige julesalme Deilig er den Himmel blaa og i den flg. tid bl. a. i Udby Have . .)“. T. hævder, at man i det store Krønikedigts første 21 Strofer „vilde finde Gr.s *klassiske* tone, som videreføres i det bedste af hans senere poesi (Bjowulf, Nyaars' Morgen, salmerne) og i prosaen finder sit første utvetydige udtryk i Brevveksling mellem Nørrejylland og Christianshavn (1824)“.

Iagttagelsen er meget væsentlig, men drukner i Afhandlingens mange Detaljer. T. drager nemlig ingen Konsekvens af den, stopper ikke op for at gøre den dybtgaaende Punktundersøgelse, iagttagelsen opfordrer til. Det havde ellers nok været værd at undersøge, om den Antagelse er rigtig, at Gr. finder sin poetiske Stil før den prosaiske, og om denne har ladet sig influere af hans lyriske Udtryksform. Og frem for alt havde det været interessant at klare det Problem, om Gr. ikke ret beset allerede ved Udsendelsen af „Saga“ (1811) havde fundet sin poetiske Stil. Meget tyder derpaa.

Afhandlingens største Værdi ligger i det store, hidtil utrykte og for en stor Del ogsaa helt ukendte Materiale, som Forf. har fremdraget fra Grundtvig-Arkivets rige Skatkamre. Meget af det vil være af Værdi ved Specialundersøgelser. Det gælder bl. a. Gr.s Anmeldelse af de la Motte Fouqué's „Sigurd der Schlan-

gentödter“, som T. optrykker et Par væsentlige Partier af (p. 151—152). Det er af særlig Betydning for en kommende Undersøgelse af Gr.s Forhold til Dramaet. Arkivet rummer ikke saa lidt andet Stof til en saadan Undersøgelse. Alt saadant hidrører fra Grundtvigs „æstetiske Periode“ (om det maa være tilladt at komme med et lille Bidrag til Periodedelingen af Forfatterskabet). Altsaa Tiden 1807—10. Det er i disse Aar, Digteren Grundtvig bliver til. Han søgte i Tiden umiddelbart efter Sammenbruddet i 1810 at undervurdere Værdien af disse Aars Stræben. Lykkeligvis uden Held. Skjalden N. F. S. Grundtvig staar i dyb Gæld til Digteren af samme Navn.

Det er derfor med Føje, at Litteraturforskerne især kredser om Grundtvigs Ungdomsgerning, saaledes som det ogsaa ses af *Emil Frederiksens* lille Essay-samling: „Den unge Grundtvig og andre Essays“ (1948). Bogens vægtigste Grundtvig-Afhandlinger har tidligere været trykt i Gads danske Magasin (1937—40), men i en enkelt af dem har Frederiksen „modificeret nogle Bi-omstændigheder“ under Indtryk af Biskop Scharlings Kritik i „Grundtvig og Romantikken“. Det er i den store og meget interessante Artikel om „Grundtvigs Ungdomsforelskelse“. Forf. fastholder sin Hovedthese, at „Gr.s Forelskelse i Fru Constance Leth væsentlig er en ydre Form, hvorunder han presser sin indre af andre Faktorer betingede Udvikling“. (Citat fra Hal Koch, som Frederiksen godkender i Bogen). Heroverfor staar den ældre Opfattelse, som ogsaa Scharling slutter sig til, at det er Forelskelsen, der er Udgangspunktet for den aandelige Nyvækkelse, Grundtvig gennemlever paa Langeland.

Frederiksen bygger sin These paa en Række smukke Analyser af Grundtvigs Dagbogsudtalelser, hvor Vidnesbyrd om Grundtvigs Læsning og hastigt voksende romantiske Tankegang staar Side om Side med Ytringer, der røber den Magt, som den smukke Husfrue havde over hans Sind. Men heraf at slutte sig til, at Forelskelsen er sekundær i Forhold til det romantiske Gennembrud i Grundtvigs Sind, er mere end dristigt. Grundtvigs Dagbøger var allerede før Egeløkke-Tiden en Blanding af fortrolige selvbiografiske Notitser og litterære Excerpter og Overvejelser. Der er en ganske tydelig Forskel paa den rationalistiske Stil, hvori Grundtvigs Notater om sit Syn paa Pastor Blichers smukke Døtre er skrevet, og den romantiske Patos, der behersker Skildringen af Forholdet til Constance Leth. Men det siger intet om Følelsernes Ægthed og slet intet om, at det romantiske Gennembrud er den primære Faktor i Forvandlingen, Kærligheden den sekundære.

Set fra et kildekritisk Synspunkt er vi ret ilde stedte, naar vi ønsker at belyse Problemet historisk. Grundtvig har — saavidt det kan ses — bevidst tilintetgjort det Dagbogsmateriale, der skildrede hans Ankomst til Egeløkke og de første Maaneder paa Herregaarden. Hans Dagbog fra 1805 har en Lakune paa 91 Sider, spændende fra 11. Marts (umiddelbart før Afrejsen til Egeløkke) og til 8. September. Dagbøgerne har ogsaa andre Huller. Efter alt at dømme efter Grundtvigs eget Ønske.

I sin Dagbog fra 13. Oktober 1805 oplyser han, at han har skrevet tre Prædikener, „hvoraf de to indeholder Bidrag til min Følelses Historie“. Kun een af de tre Prædikener er bevaret. De to, der øjensynligt har indeholdt betydningsfulde Konfessioner vedrørende hans Forelskelse i den smukke Herregaardsfrue, kendes ikke. Frederiksen skriver selv: „Disse to har han ladet forsvinde — ligesom adskillige, sikkert lignende Bidrag til Dagbøgerne.“

En Historiker vilde være meget agtpaagivende overfor denne Kendsgerning og stille det Spørgsmaal: Hvorfor har Grundtvig tilintetgjort disse betydningsfulde Kilder til sin Forelskelses Historie? Frederiksen stiller ikke dette Spørgsmaal, men hans These giver indirekte det Svar, at de primære Kilder, der har omhandlet Gr.s første Møde med Constance og de første Maaneder paa Egeløkke, har forekommer Gr. for uromantiske. Men denne Forklaring er næppe den rigtige. Langt snarere har Dagbogsnotitserne fra Foraaret og Sommeren 1805 (som han senere i Dagbogen omtaler som sin Forelskelses lykkelige Dage) været for fortrolige. Maaske er Forklaringen, at Gr. paa et vist Tidspunkt har frygtet, at de skulde komme uvedkommende for Øje. Herpaa tyder en overrevet Side i Dagbøgerne, af hvis Indhold Frederiksen meddeler nogle, forøvrigt fejlfuldt gengivne Sætninger (p. 52). Der synes ikke at kunne være Tvivl om, at Linjerne har tilhørt et Afsnit af Dagbogen, som har givet en ret skaanselsløs Kritik af Husfruens Liv og Vaner, og mon ikke det er Forklaringen paa, at Bladet er blevet overrevet, saaledes at kun dets underste Del er bevaret?

Det turde være tvivlsomt, om Gr., der sit ganske Liv omhyggeligt opbevarede, hvad han havde skrevet og tillagde lidt Værdi, vilde have fjernet de nævnte Sider af sin Dagbog, om han ikke havde en speciel Grund dertil, og man kan vist roligt gaa ud fra, at Optegnelser af personlig Karakter har været i stort Overtal i Forhold til de litterære Betragtninger. I de bevarede Dagbøger fra de følgende Aar nævner han, at han kom til Egeløkke i det tidlige Foraar 1805 med et Sind, der var aabent og modtageligt for Kærligheden. Dagbogsoptegnelserne fra Tiden umiddelbart før Rejsen til Langeland bekræfter dette senere Udsagn. Den unge Huslærer var endog meget paavirkelig for kvindelig Skønhed og Ynde. At den smukke Fru Constance har gjort et dybt Indtryk paa den modtagelige Yngling er upaatvivleligt. Meget tyder paa, at han til at begynde med har lagt adskillige mere i hendes milde Blikke og venlige Smil, end han havde Ret til. Nøjagtig det samme havde været Tilfældet, da han havde truffet Marie Blicher. Men denne Gang blev Følelsen af en mere varig og dybere Natur. Da det gik op for ham, at Constance ikke nærrede de Følelser for ham, som han til at begynde med havde tiltroet hende, kom Romantikken ham til Hjælp. Paavirkningen af Fichte, som Frederiksen meget smukt udreder, er umiskendelig. Men det er netop typisk Grundtvigsk, at der er en Oplevelsesbaggrund for den hele Udvikling. Den unge Bogorm havde intet andet Middel mod den ham fremmede haarde Virkelighed end sin Læsning; men i den romantiske Holdning til Kærligheden, i dens Forkyndelse af en Verden over den materielle, fandt han Synspunkter, der var frugtbare for hans Aand og som kunde blive ham til mere end Trøst. Den nærrede hans Tanker og gav hans Udtryksform — ogsaa i Dagbøgerne — ny Farve. Hvor dybt alvorlig Oplevelsen havde været for Gr. ser man maaske bedst deraf, at Gr. saa sent som i 1811 i et Brev til Constance har kaldt Langeland-Opholdet „en Søvn fuld af onde Drømme“ (jf. Breve I p. 51). I et andet Brev fra samme Aar forsvarer Constance sig mod hans Beskyldninger: „vel miskiente og mistænkte De mig ofte, som bedrøvede mig inderlig . . . ved den Almægtige, jeg var og er Uskyldig.“ (Breve I p. 35).

Maa man saaledes tage Forbehold over for Frederiksens These vedrørende Grundtvigs Ungdomsforelskelse, maa man dog samtidig anerkende dens frugtbare

Problemstilling. Hans lille Bog indeholder desuden saa indtagende Stykker som en meget personlig Skildring af Grundtvigs Udby og det meget givende Afsnit om Stemningen i Grundtvigs Debut-Arbejder. Hertil maa føjes det meget korte, men vægtige Afsnit om Udbyprædikenerne, hvor man dog undrer sig over Bemærkningen om, at der hidtil ikke har været trykt nogle af disse „Bibelske Prædikener“ (v. C. J. Brandt, 1883) p. 25—84 og „Kirkelige Leilighedstaler“ (1877)).

Sluttelig skal Opmærksomheden henledes paa Dr. *Henning Høirups* lille interessante Grundtvig-Holbergstudie: „Menneske først —“ (Vartovbogen 1947). Den udtømmer sandt nok ikke dette litteraturhistorisk meget vigtige Emne, men koncentrerer sig om et Par skarpsindige Iagttagelser og de Perspektiver, de aabner.

Udgangspunktet er det nu saa ofte citerede Grundtvig-Ord: „Menneske først og Kristen saa“. Ordene stammer fra et Digt, der vistnok blev skrevet saa tidlig som i 1837, men som Grundtvig aldrig selv befordrede til Trykken. Det offentliggjordes af J. Kr. Madsen i „Efterslæt af Grundtvigs Salmesang“ i 1881. Høirup paaviser dets Slægtskab med *Holbergs* Ord: „Børn maa gøres til Mennesker, førend de blive Christne“. Ordene stammer fra „Moralske Tanker“ Libr. I. Epigram 5, og er vist, som af Høirup formodet, influeret af *Hans Egedes* „Det gamle Grønlands Nye Perustration eller Naturel-Historie“, hvori det hedder: „Det er uden al Modsigelse vist, at *barbariske* wilde Folk maa først gøres til fornuftige *Mennisker* førend man kand gjøre dem til Christne *Mennisker* . . .“ *Holbergs* Essay har pædagogisk Sigte og økumenisk! „Hvis man . . . begyndte med Morale og endte med Theologie, det er, hvis man foretog at gjøre Folk først til *Mennisker*, førend man forsøgte at gjøre dem til Christne, vilde de mange Religions Secter blive reducerede til ganske faa, og den Bitterhed, som regierer blant dem, gandske ophøre“. *Holberg* vil derfor begynde Undervisningen med *Philosophie* og Christelig Morale og først i Tredie Lectie begynde Undervisningen i Luthers Cathecismus. Videre udvikler han sine Tanker om Missionen, der ganske ligger paa Linie med *Hans Egedes*.

At Grundtvig har kendt *Holbergs* Epistel er hævet over al Diskussion. Han kunde sin *Holberg* og havde en fabelagtig Evne til at huske, hvad han havde læst. Men hertil kommer, at Grundtvigs Digt netop rummer en Strofe, der spiller paa Missionsarbejdet:

Menneske først, og Kristen saa,
 Det længe man forgjætted,
 Dyr og Djævlé man kristned paa,
 Og Morianer tvætted,
 Hed uden Tro paa Kristus klog,
 Og salig priste Læs-i-Bog,
 Mens Hedninger fordømtes.

Høirup lægger naturligvis ikke Skjul paa, at *Holbergs* og Grundtvigs Fortolkning af Ordene er vidt forskellige. Hans lille Undersøgelse er en elegant Udvikling af Forskellighederne og derigennem af Grundtvigs sande Mening med det stærkt diskuterede Ord.

Skulde man komme med en Indvending mod den saa oplagt skrevne Afhandling, maatte det være mod den lidt dristige Vending om Grundtvigs Syn paa sine

digteriske Frembringelser (p. 150): „Han kerede sig ikke om æstetiske Skønhedsfejl; var blot Sagen sagt, som han vilde, kunde Skønaander for ham bruge saa meget rødt Blæk, de lystede.“ Det er heldigvis en stor Overdrivelse. Hans bevarede Kladder til Digte og Salmer viser noget andet.

Gustav Albeck.

Grundtvigs embedsnedlæggelse 1826.

N. F. S. Grundtvigs Nedlæggelse af Præsteembedet i 1826. En kildekritisk og psykologisk Studie. Af H. J. H. Glædemark †. (Kirkehistoriske Samlinger, 6. Rk., 3. Bind, 1940, S. 201—304).

Man har tidligere savnet en dokumentarisk, kildehistorisk fremstilling af be-
givenhederne omkring Grundtvigs embedsnedlæggelse i 1826. Dette savn maa nu siges at være omtrent afhjulpet ved historikeren H. J. H. Glædemarks grundige afhandling. De to værdifuldeste afsnit i denne er kap. III, hvor kilderne, dvs. de til embedsnedlæggelsen hørende koncepter, skrivelser, offentlige og private breve og lgn. er aftrykt paa mønstergyldig maade, samt det lange og centrale kap. V, der giver en kritisk vurdering af de formedede motiver til Grundtvigs beslutning. Ud fra sine kilder gennemgaar og vurderer forf. udførligt alt, hvad der med større eller mindre grund kan tænkes at være aarsag til Grundtvigs tilsyneladende pludselige og usædvanlige skridt i maj 1826: hans mistrøstighed over Danmarks aandelige tilstand, personlige embedsbyrder, den Clausen'ske injurieproces i anledning af „Kirkens Genmæle“, *truslen om en ny injurieproces fra en skole paa Christianshavn*, depressionsperioder i 1825—26, salmeforbudet (som, trods Gr.s egne ord, dog næppe har spillet nogen rolle), samtalen med Frederik VI og sidst, men ikke mindst Grundtvigs egen „manio-depressive konstitution“, en karakteristik, som forf. ganske ukritisk overtager fra Hj. Helwegs Grundtvigbog. Afhandlingen afslører det vanskelige i at paapege *een* bestemt ydre aarsag til embedsnedlæggelsen, og viser, at man i det mindste maa kombinere visse ydre aarsager, injurieprocessen, audiensen, med indre, nemlig Gr.s ejendommelige psyke for at finde en nogenlunde antagelig forklaring paa hans handlemaade, — hvis da en forklaring overhovedet kan findes. Grundtvig kunde selv vanskelig gøre rede for grunden til sit skridt, jfr. hans brev til Ingemann d. 20. maj 1826, og skelnede iøvrigt selv mellem udvortes, *c*: for venner bestemte, og indvortes grunde. Men ligger den sidste aarsag i Grundtvigs egen psyke, er det denne, der maa være undersøgelsens egentlige genstand. Ganske vist „*presser*“ forf. sine kilder grundigt m. h. t. det psykologiske, men han benytter alt for *faa* kilder. Der maa et betydeligt mere dybtgaaende studium til og forstaaelse af Grundtvigs liv, skrifter og aandspersonlighed, end hvad der ligger bag forf.s afhandling, for helt at klarlægge forudsætningerne for embeds-
nedlæggelsen; denne kalder forf. tilmed et „*nederlag*“, en betegnelse, der næppe er rigtig. Uheldigt er det, at forf. ikke har benyttet haandskriftmaterialet i Grundtvigarkivet, f. eks. prædikenopskrifter fra denne periode. For os, den sene eftertid, der veed, hvordan Grundtvigs liv forløb, staar embedsnedlæggelsen først og